

Richard Hoggart, *Okuryazarlığın Kullanımları: İşçi Sınıfı Yaşamının Veçheleri*, Çeviri: Mümtaz Kirik, Levent Ünsaldı, Heretik Yayınları, 2022, 528 s.

Değerlendiren: Yusuf Temizcan

Richard Hoggart (1918-2014) *Okuryazarlığın Kullanımları* (The Uses of Literacy) eserinde, II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere’de işçi sınıfının kitlesel yayın kültürü tarafından etkilenmiş gündelik hayat pratiklerine bir bakış sunmaktadır. 1957 yılında yayımlanan kitap, özellikle kitle iletişim araçları (radyo, televizyon, sinema) ve popüler yayınların (gazete, dergi) işçi sınıfı topluluklarının gelenek ve değerlerini nasıl etkilediğine odaklanarak değişen kültürel manzarayı incelemiştir. Hoggart’ın eseri, işçi sınıfı hayatını canlı bir şekilde tasvir ederken ortaya çıkan kültürel eğilimleri eleştirerek kişisel düşünce ve akademik incelemeyi bir araya getirmiştir. Otobiyografik ögeler içeren eser aynı zamanda sosyal bilimlerde kültüre odaklanan etnografi çalışmaları için değerli görülmektedir.

Richard Hoggart, yoksul bir işçi sınıfı ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Leeds Üniversitesi’nde İngiliz Edebiyatı eğitimi almış ve burada akademik kariyerine başlamıştır. 1964 yılında Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi (Birmingham Okulu olarak da bilinir) kuruluşunda yer almıştır. Kültürel çalışmalar alanının kurucularından sayılmaktadır. Hatta Hoggart ve *Okuryazarlığın Kullanımları* olmasaydı Kültürel Çalışmalar alanı olmazdı denilmektedir. Kültürel çalışmaların metodolojisinin bu kitaba borçlu olduğu ifade edilmektedir (Hall, 2007:39). Kültürel çalışmaların edebiyatsız olmayacağı görüşünü savunmuştur. “Edebiyat ve

@ Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, y.temizcan@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0001-9631-8432>

DOI: 10.12658/D0374
insan & toplum, 2024; 14(2): 214-219
insanvetoplum.org

Toplum” (1966: 288) başlıklı makalesinde, edebiyatın toplum üzerindeki etkisini anlamak için hem edebiyat eleştirisinin hem de sosyal bilimlerin birlikte çalışması gerektiğini savunmuştur. Edebiyatın, bireyler ve toplumlar arasındaki iletişimi ve anlayışı derinleştirdiğini ve bu nedenle toplumsal araştırmalarda vazgeçilmez bir araç olduğunu belirtmektedir. Bu onun kültür çalışmalarında özellikle edebiyata biçtiği rolün önemini göstermektedir.

Okuryazarlığın Kullanımları şu sorulara cevaplar vermeye çalışmıştır: Popüler gazete ve dergilerdeki tutumlar ile bunların tipik olarak hitap ettiği işçi sınıfı okuyucuları arasındaki ilişkiler nelerdir? Daha da önemlisi, kitle iletişiminin daha yeni, daha ticari güdümlü biçimleri eski işçi sınıfı tutum ve değerlerini nasıl değiştirmiştir? Kısacası, bu yeni “okuryazarlık” türünün “kullanım alanları” nelerdir? Kitap henüz giriş kısmında (s.19) “sınırlı deneyimlerin genelleştirilmesinin tehlikesine” vurgu yaparak çalışmanın, “tam manasıyla bilimsellik yahut sosyolojik bir araştırma olma iddiasında” olmadığını altını çizmektedir. Türkçeye Heretik Yayınları tarafından 2022’de tercüme edilen *Okuryazarlığın Kullanımları*, 2 kısım ve toplam 15 bölümden oluşmaktadır. Ana teması, sınıf bilincinin nasıl oluştuğu, kalıcılığı ve değişimlerin çok yavaş olduğu üzerinedir. Bunu, işçi sınıfı kültürünün «eski» ve «yeni» düzenleri arasındaki karşıtlıklara vurgu yaparak göstermeye çalışmıştır. Kişisel deneyime ve ortak sözlü geleneklere dayanan “eski” düzen, dayanıklılık, dayanışma, ev ve aileye vurgu yapmaktadır. Hoggart, bu hayat tarzının, kişisel bağlantılar, aile bağları ve ritüeller, özdeyişler ve batıl inançlardan oluşan gayri resmi bir sistem aracılığıyla güçlendirildiğini, paylaşıldığını ve yeniden üretildiğini savunmaktadır. Kentleşmenin ardından kitle iletişim araçlarından etkilenen “yeni” düzen ise bu geleneklerin zayıflamasını beraberinde getirmektedir. Dergilerin, gazetelerin, sinemanın ve diğer kitlesel eğlencelerin, tüketimcilik ve yüzeysel hazlardan oluşan bir “pamuk şekeri dünyası”nın (s. 309) yayılmasındaki rolünü ele almaktadır. Kitle yayınlarının, eğlence ve toplumsal normları nasıl dönüştürdüğü, sıklıkla basitleştirilmiş klişeler ve kaçış fantezilerini nasıl desteklediğini, bunların da geleneksel işçi sınıfı değerlerini nasıl zayıflattığını göstermektedir.

Kitabın birinci kısmı olan Eski Düzen, şu beş bölümden oluşmaktadır: Kim bu işçi sınıfı, Dekor ve kişiler, Onlar ve biz, İnsanların gerçek dünyası, Dolu dolu bir yaşam. Her bölüm birkaç alt başlık içermektedir. Bu ilk kısımda işçi sınıfının tanımı, temel özellikleri, tutum ve alışkanlıkları ve neyin dönüştüğü anlatılmaktadır. Bu bölümde özellikle dikkat çeken şey, Hoggart’ın işçi sınıfının gündelik pratiklerine olan hakimiyeti ve detaycılığıdır. Ucuz giysilerden anneliğin algılanış biçimine, meslektaşlardan vatansızlara kadar geniş bir alanda, ancak son derece homojen, genel geçer tanımlar ve tasvirler yapmaktadır. Örneğin, seri üretime

dayalı ucuz giysilerin yaygınlaşmasıyla beraber sınıfsal farklılıkları ayırt etmenin zorlaştığını söylemektedir (s. 38). Hoggart'a göre bu zorlaşmayla beraber bir pazar gecesi şehir merkezindeki bir sinemanın çıkışında dağılan kalabalığa bakıldığında "yetkin ve seçici bir göz" orta sınıftan bir kadının ya da erkeğin giysilerini rahatça seçebilir ve onları "konumlandırabilir" (s. 39).

Bu kısımda, sıklıkla kendi geçmişinden, ailesinden ve gördüklerinden örnekler aktaran Hoggart, batıl inançlar ve mitlere detaylıca yer vermektedir. Ona göre gündeliğin deneyimi hayatın her yönüne ve kesişim noktasına yayılmıştır; bunlar "hayra alamet" olanlar ve "uğursuzluk alameti" olanlar arasında belirir (s. 51). Örneğin, uğursuz sayılan nesnelere ve durumlar (masaya ayakkabı koymak, merdiven altından geçmek gibi) ve uğurlu kabul edilen şeyler (yeni yılda eve ilk giren kişinin erkek olması gibi) ve bunların ne anlama geldiği detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu inançlar, işçi sınıfının karmaşık ve belirsiz dünyasında bir anlam ve düzen duygusu sağlamaktadır. Düğün, evlilik, gelin, damat, rüyalar; bazı kelimelerin kullanım alanlarına (örneğin "muazzam" ne zaman söylenir, "muhteşem" nasıl dile gelir) kadar örnekler vermektedir. Hoggart, tam burada kitle iletişim araçlarının tetiklediği değişimlerin işçi sınıfını sanıldığı kadar etkilemediğini, en azından derin bir etkilenmenin olmadığını iddia etmektedir. Etki elbette vardır, bunun pek çok örneğini verir, fakat işçi sınıfının rutinelere bağlı bir hayat yaşadığının altını çizmektedir. Bunu, "işçi sınıfının çok da edilgen olmayan yapısına" bağlamaktadır (s. 56).

İşçi sınıfının hayatının merkezinde ev vardır. Aile bu yüzden çok önemlidir. Ancak onun kadar önemli olan başka bir şey varsa komşuluktur. Çalışma hayatı ise kalıpları sekteye uğratan ve onları yeniden üreten bir işlev görmektedir. Hoggart, işçi sınıfının okuduğu dergilerde genç kadınlara ve ev hanımlarına yönelik en sık kullanılan sözcüğün "günah" olduğunu ifade etmiştir (s. 57). Günahın kastın metafizik olmadığını, geç kızlara evlenmeden çocuk yapmamaları öğüdüne dayandığını iddia etmektedir. Kürtaj asla hoş görülme bir pratiktir. Günah, birisinin başını belaya sokmasıdır. Evliliği tehlikeye atacak davranışlarda bulunmaktır. Hayatın insanı hiç beklemediği anlarda yere serebilecek olan tekinsizliğine karşı ev daima sizindir ve gerçek olan tek şeydir. Hoggart, tam da bu yüzden eve gelen misafire en sıcak karşılamanın "lütfen rahatsız olmayın, kendinizi evinizde gibi hissedin" ifadesinde gizlendiğini söylemektedir. Ailenin önemine dikkat çekmek için ayrıca işçi sınıfında huzurevlerine asla sıcak bakılmadığının altını çizmiştir.

Sokağın çeşitli halleri, esnaf ilişkileri, erkek çocuk ile kız çocuğunun farklı algılanışı gibi birbirinden farklı gündelik hayat halleri bu bölümde tasvir ve analiz edilmektedir. *Wizard*, *Hotspur* gibi resimli hafta sonu dergilerinin işçi sınıfı aileleri içerisinde yoğun bir şekilde okunduğu ve bu tür dergilerin popüler kültürü yaygınlaştırdığını,

bazı alışkanlıkları (örneğin cinsellikle erken yaşta tanışma) az da olsa değiştirdiğini anlatılmaktadır. Fakat bu dergileri bayağı bulmakta ve birbirini tekrar ettiğini ifade etmektedir. Popüler kültür öğelerinden gazeteler ve dergilerin yanısıra radyonun da işçi sınıfı tarafından yoğun bir şekilde tüketildiği belirtilmektedir. İddiasını verilerle kuvvetlendiren Hoggart, haftalık dergilerin tirajlarına yer vermiş, her derginin ortalama 20 yıllık geçmişe sahip olduğunu, geleneksel işçi sınıfı hayatına dokunabildiğini ve bu dergilerin üç medya grubu tarafından çıkarıldığını söylemiştir (s. 189). Yani bu dergiler işçi sınıfı tarafından değil ticari sınıflar tarafından işçi sınıfı için üretilmektedir. Hoggart, toplam tırajı 750 bin olan *Red Letter* dergisinin 700 bininin işçi sınıfı kadınları tarafından okunduğunu iddia etmektedir. Diğer taraftan, işçi sınıfının dinle ve özellikle Hristiyanlıkla ilişkisinin çoğunlukla işin etik kısmıyla ilgili olduğunu söyleyen (s. 181) Hoggart, esas alanın dinin metafizik yönüne değil ahlaki kısmına olduğunu belirtmektedir. Bu bölümde pazar günleri yapılan rutinlerden, bazı ifadelerin dini köklerinden bahsedilmektedir.

İşçi sınıfının hâlen varlığını devam ettiren eski tutum kalıplarının anlatıldığı ve bolca örneklerin verildiği ilk kısımdan sonra ikinci kısımda, özgürlük, eşitlik ve ilerleme kavramları etrafında işçi sınıfında neyin değiştiğine odaklanılmaktadır. Kitleli yayınların zamanla işçi sınıfını narsisizme ve bir tür hedonist grup bireyciliğine yönlendirdiği iddia edilmektedir. Hoggart'a göre kitleli yayıncılık, halihazırda işçi sınıfının değer dünyasında bir yeri olan eski hoşgörü kavramını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmış ve bu araçsal ulaştırma üzerinden ve sahip olduğu kanallar vasıtasıyla her şeyden önce bireysel yönüyle öne çıkan bir içsel özgürlük fikrini işçi sınıfından insanların zihnine naksetmiştir (s. 265). Fakat Hoggart, burada kastedilen özgürlük kavramına özellikle dikkat çekerek, kastedilen özgürlüğün, soyluların üstünlüğüne dayanan düşüncenin yok olması ya da işçi sınıfından kadınların zor şartlar altında fabrikalarda çalışmak zorunda olmasının ortadan kalkması değil; dinin yerini bilimsel savların alarak "eski düşüncelerden" uzaklaşmasını içerdiği tespitini yapmaktadır.

Hoggart, günlük hayatta işçi sınıfının kullandığı kelime sayısının azlığından yakınlık dergilerin ve gazetelerin bu açıdan katkılarını incelemiştir. Hoggart ayrıca, okuryazarlık yeteneklerinin işçi sınıfına, egemen kültür normlarını değiştirmek ve bunlara direnmek için fırsat sunduğunu ve eleştirel bilincin ortaya çıktığını tartışmaktadır. Popüler gazetelerdeki başyazılarda en sık geçen kelimeleri derleyen Hoggart ilginç sonuçlara ulaştığını söylemektedir. Örneğin, "kusur" olarak başyazılarda şu kelimeler geçmektedir: İkiyüzlülük, riyakarlık, ürkeklik, donukluk, ikircikli davranma, zübbelik, gelenekselcilik... "Erdemli" olma bahsinde geçen kelimeler ise: Yenilik, farklı olmak, alışılmışın dışında olmak, cüretkarlık, lafını esirgememek,

renkli olmak... Buradan da anlaşılacağı gibi modernleşme ve kentleşme sürecinde kitle yayıncılığı, işçi sınıfına geleneğin olumsuz çağrışımından, yeniliğin ise cazibeli hatta mecburi olduğundan bahsetmektedir. Hoggart, kültürel ürünlerin etkisinin anonimleşmeyle değil tektipleşmeyle sonuçlanacağını iddia etmiştir (s. 513). Önemli bir çıkarım olan tektipleştirmeyi kitabın yazılmasından neredeyse 70 yıl geçtikten sonra bugün de doğrulama imkanımız var. Benzer davranış ve düşünme rutinlerini pek çok kişide görebiliyoruz. Güzellik algısının da tektipleşmesiyle aynı yüz hatlarına sahip olmak isteyen insanları çokça gözlemliyoruz. Birbirine benzeyen filmler, kitaplar, mekanlar, tekrarlar, aynı teknoloji ürününe sahip olma çabamız karşımıza sıklıkla çıkıyor. Bunda kitlesel medya organlarının etkisi olmadığını söyleyebilir miyiz?

Hoggart'ın tarzı hem canlı hem de tarafsızdır; kişisel anları sosyolojik gözlemlerle harmanlamıştır. "Bizzat işçi sınıfı mensubu olan bir yazarın kendi yanılgısının cazibesi, başka bir sınıfa üye yazarlardan daha az olmamakla birlikte biraz farklıdır. Ben bir işçi sınıfı üyesi olarak şimdi bile kendimi hem onlara yakın hem de onlardan ayrı hissediyorum." (s. 32-33) Bu disiplinlerarası karışım, kendi deneyimlerinden faydalanarak Leeds'deki işçi sınıfı mahallesinde büyümüş olmasının analizine güvenilirlik ve derinlik katmasını sağlamıştır. Örneğin, ev hayatının ayrıntılı bir resmini ve kadınların aile bütünlüğünü sağlamadaki geleneksel rolünü resmederken değişen ekonomik ve kültürel koşulların bu rolleri nasıl değiştirdiğini de eleştirerek incelemiştir. Kültürel araştırmalarda disiplinlerarasılığa dayanan yeni bir metodolojinin haritasını çizmiştir. Sosyal bilimlerin teknik açıklamalarına boğmayan ancak aynı hassasiyeti güderek daha "okunabilir" kültürel analiz metni ortaya çıkartmayı başarmıştır. İşçi sınıfının sınıf olma halini daima vurgulayarak işçi sınıfı hayatının zengin ayrıntılarını, karmaşıklığını; işçi sınıfının fiziksel ve çevresel gerçekliğine duyarlı bir şekilde yaklaşarak açıklamaya çalışmıştır. Hoggart, alışkanlıkların ötesinde alışkanlıkların neyi temsil ettiğini görmüş, ifadeler aracılığıyla ifadelerin gerçekte ne anlama geldiğini göstermiştir. Gelgelelim, kitlesel yayınların ve popüler kültürün çekici yanının geleneksel tutum ve davranışlarla nasıl bağlantılı olduğunu, bu tutum ve davranışları nasıl değiştirdiğini ve yer yer ne tür dirençlerle karşılaştırdığını göstermiştir.

Eser, ele aldığı konunun derinlemesine anlaşılmasını sağlayan önemli bir çalışma olsa da geleneksel işçi sınıfı kültürünü romantikleştirdiği için eleştirilmiştir (Williams, 1957). Hoggart'ın eski düzeni tasvirinin fazla idealist olduğunu, bu hayat tarzının sosyal ve ekonomik sınırlamalarını görmezden geldiğini savunmuşlardır. Hoggart, kültürü işçi sınıfının varoluşunun ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Kitle kültürünün ise işçi sınıfına özgü kültürel evreni tahribata uğrattığını söylemektedir. Bu da nostalji, geçmişe özlemle bugüne bakış olarak yorumlanarak eleştirilmiştir.

Okuryazarlığın Kullanımları, kültürel değişimin ikna edici ve etkili bir analizidir. Dili detaylı ve titizdir. Kitap, bu yönleriyle sosyoloji ve kültürel çalışmalar alanlarında derin bir bilgi birikimi oluşturmuş, sonraki çalışmalara da ilham vermiştir. Hoggart'ın çalışması, kitle kültürünün yükselişine sadece eleştirel bir bakış sunmamakta, ayrıca bunun işçi sınıfı topluluklarının nasıl kendine özgü değerlerini ve kimliklerini etkileyebileceğini ve sınıf bilincini sarstığını vurgulamaktadır: “Şimdi en azından bir anlamda gerçekten de sınıfsızlaştığımızı görebiliriz... Kültürel olarak sınıfsız hale geliyoruz” (s. 142). Sınırlamalarına rağmen, “kültürel yoksunluk”, “direniş” gibi kavramlarla ve bakış açısıyla; kişisel anlatı ve akademik içgörü karışımı, 20. yüzyıl ortası İngiliz kültürünü ve medyanın toplum üzerindeki etkilerini anlamak için sürekli bir referans olarak kalacaktır.

Kaynakça

- Hall, S. (2007). “Richard Hoggart, The Uses of Literacy and the cultural turn.” *International Journal of Cultural Studies*, 10(1), 39-49.
- Hoggart, R. (2022), *Okuryazarlığın Kullanımları: İşçi Sınıfı Yaşamının Veçheleri*, Çev. Mümtaz Kirik, Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Hoggart, R. (1966), “Literature and Society”, *The American Scholar*, Spring, Vol. 35, No. 2, pp. 277-289.
- Williams R. (1957) “Working-class culture” in the Uses of Literacy Symposium, *Universities & Left Review*, 2.